

30.03.2020 11:10

Ir veikti pasākumi mitrāju biotopu pārvaldībai un aizsardzībai Lietuvas un Latvijas pierobežas reģionā. Kāpēc tas ir svarīgi?

Foto: Atklātais mitrājs Kemera nacionālajā parkā Foto: Projekta partneru foto

Purvs – vērtīga ainava un dabas daudzveidība: Latvijas un Lietuvas pierobežā izpētīti un apsaimniekoti aizsargājami mitrāji

Kas pirmais nāk prātā, ja iedomājies purvu? Dzērveņu lasīšana, izziņas takas, saulē tvanoši vaivariņi vai bīstami akači, dūkstis un sēra smaka? Lai nu kā, bet purvs ir ļoti būtiska dabas daļa – patvērums daudziem aizsargājamiem dzīvniekiem un augiem, kā arī vērtīga ekosistēma, kas darbojas kā sūklis, mazinot plūdu briesmas. Purvs ir vieta, kur baudīt neparastu ainavu un tvanīgas vaivariņu vai zālainas grīšļu smaržas, lasīt ogas vai vākt ārstniecības augus. Purva izziņas takas apmeklē liels skaits cilvēku, un redzētais, dzirdētais, sasmaržotais purvā dod radošu impulsu dzīvot un strādāt. Diemžēl purvi ir apdraudēti – pat aizsargājamās dabas teritorijās vērtīgos mitrājus negatīvi ietekmē aizaugšana ar krūmiem un kokiem.

Lai apgūtu prasmes apsaimniekot aizsargājamās purvus un atgrieztu purviem dabas daudzveidībai nepieciešamās atklātās platības, Latvijas un Lietuvas zinātnieki, pašvaldības, nevalstiskās organizācijas un atbildīgās valsts institūcijas divu gadu garumā īstenoja Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības projektu OPEN LANDSCAPE/ATKLĀTA AINAVA (projekts Nr. LLI-306 "Dabas daudzveidības saglabāšana LV-LT pārrobežu reģiona mitrājos, izmantojot daudzveidīgus apsaimniekošanas pasākumus"/ "Conservation of biodiversity in open wetland habitats of the LV-LT cross-border region applying urgent and long-term management measures"). Šī gada aprīlī projekts noslēdzas, un projekta partneri – Sartu un Gražutēs reģionālo parku direkcija, sabiedriskā organizācija "Dabas mantojuma fonds" un Biržu reģionālā parka direkcija no Lietuvas un Dabas aizsardzības pārvalde, Viesītes novada pašvaldība un Preiļu novada dome no Latvijas – ir guvuši jaunas zināšanas, nenovērtējamu sadarbības pieredzi un daudz praktisku, turpmāk izmantojamu rezultātu.

Kādi ir mūsu purvi?

Purvam ir raksturīga aktīva kūdras veidošanās, pastāvīgs vai periodisks mitrums un īpaša augu un dzīvnieku valsts. Purvi veidojas, aizaugot ūdenskrātuvēm vai pārpurvojoties sauszemei. Sastopami dažādi purva tipi:

Cenu tīrelis Latvija - Foto: Projekta partneru foto

- zemais jeb zāļu purvs veidojas mitrās vietās ar bagātīgu pazemes un virszemes ūdeņu pieplūdi. Veidojas zemienēs vai starppauguru ieplakās, sastopams ezeru krastos, upju palienēs, augsto (sūnu) purvu malās. No augiem dominē augstie grīšļi, arī niedres, daudz sūnu sugu, bet nav sastopami sfagni – "baltā sūna". Īpaši daudz retu augu ir kalķainajos zāļu purvos.

- pārejas purvs veidojas no zāļu purviem, kad tajos uzkrājas vairāk kūdras un ir samazinājusies pazemes ūdeņu ietekme, pieaugot nokrišņu lomai. Pārejas purvos aug gan zāļu purviem, gan augstajiem purviem raksturīgie augi – augstie un zemie grīšļi, niedres, zaļsūnas, sfagni.

- augstie (sūnu) purvi veidojas no pārejas vai zāļu purviem, kad kūdras slānis ir jau izveidojies tik biezs, ka vairs nav iespējama pazemes ūdeņu pieplūde. Ūdens un barības vielas šādā purvā nonāk tikai ar nokrišņiem. Augstajiem purviem ir kupolveida vai lēzena virsma, tiem raksturīgi ciņi un lāmas. Sfagni veido ciešu vienlaidus paklāju, dominē spilves un dažādi sīkrūmi – vistenes, andromedas, virši.

Kas vērtīgs purvā?

Tā kā purvos ir cilvēkam grūti pieejamas vietas un arī īpaši apstākļi, piemēram, mitrums, ir daudzas retas augu un dzīvnieku sugas, kurām purvs ir nepieciešams izdzīvošanai. No augiem tās ir aizsargājamas orhideju sugas, bezdelīgactiņa, melncere, ciņu mazmeldrs, parastā kreimule, pundurbērzs un daudzas citas. Purvos sastopamas arī retas un aizsargājamas sūnu sugas. Tikai purvos ligzdo dzeltenais tārtiņš un purva tilbīte, bet gājputni – zosis, dzērves – purvos barojas starp pārlidojumiem. Augsto purvu minerālaugšnes salās mēdz būt ļoti vecas priedes, kuru zari spēj izturēt lielo plēsīgo putnu, piemēram, klinšu ērgļa ligzdas svaru. Tāpat šiem putniem svarīga ir iespēja ligzdot netraucēti.

Kādēļ jārikojas, lai saglabātu purvus?

Pirms gadsimta un vēl agrāk daudzi zāļu purvi saglabājušies neaizauguši ar krūmiem, pateicoties apsaimniekošanai – te plāva zāli sienam un ganīja lopus, lai gan grīšļus uzskatīja par nekvalitatīvu lopbarību. Bet, ja zemes nav daudz, tad praktiski jāizmanto viss iespējamais! Zāļu purviem toties par sliktu nāca pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados uzsāktie centieni paaugstināt to produktivitāti – nosusinot, piesējot zāli, mēslojot, kalķojot.

Augsto purvu platības savukārt samazinājušās kūdras ieguves dēļ.

Latvijā un Lietuvā visus purvu veidus negatīvi ietekmējusi nosusināšana. Jo sausāks ir purvs, jo intensīvāk tajā aug koki un krūmi. Šādā pārveidotā ainavā vairs nav piemērotu dzīvotņu retajiem augiem un dzīvniekiem, kā arī iet bijā pats purva biotops – straujāk mineralizējas kūdras slānis un purvs pārtop mitrā mežā.

Aizsargājamo dabas teritoriju purvi zinātnieku acīm

Mitrāju ekosistēmu, pie kurām pieder arī purvi, aizsardzība Latvijas un Lietuvas pierobežas reģionā saskaras ar līdzīgiem izaicinājumiem, jo bieži trūkst zināšanu un pieredzes par to, kā tos vislabāk aizsargāt un saglabāt. Radušās problēmas vislabāk var novērst, meklējot kopīgus risinājumus un cieši sadarbojoties abu valstu speciālistiem, kuri nodarbojas ar teorētisko un praktisko dabas aizsardzību.

Lietuvas pierobežā atrodas Sartu un Biržu reģionālie parki, kuros projekta ietvaros veikta mitrāju biotopu izpēte, salīdzinot divas kartēšanas sistēmas – Eiropas Savienības nozīmes biotopu klasifikāciju un EUNIS (*European Nature Information System*) klasifikāciju. Abi reģionālie parki ir plašas aizsargājamas dabas teritorijas, kas ietver mežus, ūdeņus, lauksaimniecībā izmantojamas zemes, nelielas apdzīvotas vietas. Mitrāju biotopi šeit sastopami tikai nelielā daļā teritorijas – 4,12 % Sartu reģionālajā parkā un 0,82% Biržu reģionālajā parkā. Vidējā mitrāju biotopa platība Biržu reģionālajā parkā ir tikai ap 2 ha, bet Sartu - ap 4 ha. Šādi mazie purvi ir daudz jutīgāki pret vides pārmaiņām un tajos veģetācijas maiņa notiek daudz straujāk nekā lielajos purvu masīvos. Ja mitrāji aptver lielas platības, tie ir salīdzinoši stabilāki nekā mazie mitrāji un tajos veģetācijas nomaiņa notiek lēnāk. Pētījumos noteikti konkrēti apdraudējumi – nosusināšana, apsaimniekošanas pārtraukšana un bieži ar to saistīta aizaugšana ar kokiem, krūmiem un niedrēm, virszemes ūdeņu piesārņojums no lauksaimniecības, svešzemju augu sugas un arī problemātiskas vietējās sugas, kā piemēram bebrs. Zinātnieki, kuri pārstāv sabiedrisko organizāciju "Dabas mantojuma fonds" (Lietuva), pēc pētījuma rezultātiem sniedza daudzus praktiskus ieteikumus dabas aizsardzības speciālistiem, kas jāņem vērā, plānojot purvu biotopu apsaimniekošanu un aizsardzību.

Izziņas taka purvā - Foto: Projekta partneru foto

Vērtīga pieredze apkopota rokasgrāmatās

Projektā sagatavoti divi dokumenti, kas noderēs citiem purva biotopu apsaimniekotājiem nākotnē - metodoloģija mitrāju biotopu atjaunošanas/apsaimniekošanas pasākumu efektivitātes novērtēšanai un ilgtermiņa monitoringam un rokasgrāmata par projekta ievaras pielietotajām mitrāju apsaimniekošanas metodēm.

Lai sekmētu purviem nepieciešamo apstākļu saglabāšanos var tikt īstenoti specifiski apsaimniekošanas pasākumi – piemēram: meliorācijas sistēmas likvidēšana, koku un krūmu apauguma novākšana, niedru pļaušana. Savukārt, lai varētu novērtēt dažādu procesu, t.sk. dabiskas izcelsmes, ietekmes sekas vai saimnieciskās darbības rezultātus, kā arī uzkrātu pieredzi, nepieciešams regulāri izvērtēt jeb monitorēt notikušās izmaiņas un spēt prognozēt purva turpmāko attīstības gaitu.

Monitoringa ir ilgtermiņa, plaša mēroga novērošanas, mērīšanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma, kad ilgstoši un periodiski novērojumi tiek veikti vienā un tajā pašā vietā, vienā un tajā pašā laikā ar vienu un to pašu metodi.

Purvu apsaimniekošanas plānošana

Projekta rezultāts ir arī divi dabas aizsardzības plāni, kas izstrādāti dabas liegumiem "Supes purvs" un "Pelēču ezera purvs". Plānojot aizsargājamās teritorijas, inventarizēti Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājami biotopi, apsektas aizsargājamo augu un dzīvnieku sugu dzīvotnes. Dabas aizsardzības plānos noteikti nepieciešamie apsaimniekošanas pasākumi, kas daļēji tika īstenoti jau projekta ietvaros.

Dabas liegums "Pelēču ezera purvs" atrodas Preiļu novada Pelēču pagastā, tā platība ir 12,2 hektāri. Lielāko daļu no dabas lieguma platības aizņem pārejas purvs un ezera krasta slīkšņas. Purvā atrastas īpaši aizsargājamas sugas: Lēzeļa lipare, spilgtā purvuspāre un četrzobu pumpurgliemezis, un vēl piecas vaskulāro augu, sešas sūnu un viena bezmugurkaulnieku suga.

Purvu kopumā, tostarp arī pārejas purvu, Latgales augstienē ir maz, ko noteikuši galvenokārt dabiski apstākļi, kas raksturīgi visām augstienēm Latvijā. Latgales augstienē purvi veidojušies reljefa iepakās, galvenokārt aizaugot ezeriem, un aizņem relatīvi mazas platības. Līdz ar to katrs purvs šajā reģionā ir nozīmīgs kopējās bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un sugu dzīvotņu savienotības nodrošināšanai ainavas līmenī. Pārejas purvs dabas liegumā "Pelēču ezera purvs" ir nozīmīgs kā Latvijā samērā reti sastopams biotops, kas nodrošina piemērotus dzīves apstākļus daudzām augu un dzīvnieku sugām. Purvs ir savdabīgs ar vāji skābu līdz bāzisku vidi, kas nozīmē, ka te sastopamas gan Latvijā tipiskās pārejas purvu sugas, gan tādas sugas, kas drīzāk raksturīgas kalņkainiem zāļu purviem. Šādu jaukta tipa purvu ar īpatnējiem apstākļiem Latvijā ir samērā maz.

Plāns paredz nepieciešamību saglabāt esošo hidroloģisko režīmu, kas šajā teritorijā ir prioritāte. Plāns paredz visā purva platībā izcirst kokus un krūmus, kā arī pēc tam, veicot atvašu pļaušanu un jauno koku izcirstānu, uzturēt purva platību atklātu. Plānā paredzēta arī koku un krūmu izcirstāna, atsedzot purva ainavu un padarot to pārskatāmu no blakus esošā autoceļa. Tāpat paredzēta dabas izziņas infrastruktūras (laipa, skatu platformas, informācijas stendi) izvietošana purvā un robežzīmju izvietošana un atjaunošana.

Dabas liegums "Supes purvs" atrodas Viesītes novadā (Viesītes un Elkšņu pagastos), tā platība ir 697,76 ha. Lielāko daļu lieguma aizņem augstais purvs un degradēts augstais purvs, lielā platībā sastopami arī aizsargājami purvaini meži. Teritorijā atrastas 27 īpaši aizsargājamās un citādi nozīmīgās sugas – no tām 3 vaskulāro augu, 4 sūnu, 5 zīdītājdzīvnieku, 6 bezmugurkaulnieku, kā arī 9 putnu sugas.

Purvu biotopi Supes purvā uzskatāmi par galveno dabas aizsardzības un ainavisko vērtību. Dabas lieguma purvu un mežu biotopus un tajā sastopamās dabas vērtības negatīvi ietekmē liegumā un visā tā apkārtnē izveidotā meliorācijas sistēma. Susināšanas ietekmē atklātās purva platības ir samazinājušās, mazinot aizsargājamo purva biotopu un ar tiem saistīto sugu dzīvotņu platību, kā arī ietekmējot Sūpes ezera biotopu kvalitāti. Hidroloģiskā režīma atjaunošanai ir paredzēts izstrādāt tehnisko projektu un veikt mākslīgas drenāžas elementu aizsprostošanu, kas ļautu atjaunot dabisko noteces režīmu. Pirms hidroloģiskā režīma atjaunošanas šajās teritorijās paredzēts veikt koku un krūmu ciršanu, lai uzlabotu augsto purvu biotopu kvalitāti, kā arī veicinātu degradēto purva platību ātrāku atjaunošanos.

Apmācību seminārs vietējām kopienām - Foto: Projekta partneru foto

Purvā ar zāģi un krūmgriezi?

Latvijā un Lietuvā aizsargājamās purvus negatīvi ietekmē aizaugšana ar krūmiem un kokiem. Bieži aizaugšanas iemesls ir nosusināšana – meliorācijas grāvji purvā vai tā tuvumā. Koku un krūmu augšanu veicina arī barības vielu uzkrāšanās zemsedzē – eutrofikācija. Zāļu purvi aizaug, ja tajos pārtrauc iepriekšējo apsaimniekošanu – sienu pļaušanu un izvešanu.

Aizaugušā purvā vairs nav piemērotu dzīvotņu mitrājiem raksturīgajiem retajiem augiem un dzīvniekiem. Iet bojā pats purva biotops – straujāk sadalās kūdras slānis un purvs pārtop mitrā mežā. Atklātās ainavas un dabas daudzveidības uzturēšanai mitrājus apsaimnieko, nozāģējot kokus un krūmus, pļaujot niedres, zāli un grīšļus. Koksni, zarus, lapas un sienu no purva jāizvāc, lai samazinātu barības vielu apriti purvā.

Latvijā apsaimniekošanas pasākumiem projekta ietvaros tika izvēlēti Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājami purvu biotopi – pārejas purvi un slīkšņas un aktīvi augstie purvi trijās īpaši aizsargājamās dabas teritorijās – 5 ha dabas liegumā "Pelēču ezera purvs" Preiļu novada Pelēču pagastā, 1 ha dabas liegumā "Aizdumbles purvs" Viesītes novada Elkšņu pagastā un 5 ha dabas liegumā "Supes purvs" Viesītes novada Viesītes un Elkšņu pagastos.

Apsaimniekošana veikta ziemas periodā, lai samazinātu darbu ietekmi uz purva zemsedzi, aizsargājamiem augiem un kūdras slāni, kā arī netraucētu aizsargājamiem putniem. Koku un krūmu izciršana veikta ar motorzāģi un krūmgriezi.

Lietuvā Sartu reģionālajā parkā ir īstenoti apsaimniekošanas pasākumi trīs purvu teritorijās, kopumā 4,6 hektāros. Biržu reģionālā parka teritorijā pasākumi ir veikti četrās purvu teritorijās, kopumā 3,36 hektāros.

Pieredzes apmaiņa un sabiedrības iesaistīšana

Tā kā projektā iesaistītas gan pašvaldības, gan aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekotāji, gan zinātnieki, savstarpēja pieredzes apmaiņa par mitrāju apsaimniekošanas praktiskajiem un zinātniskajiem aspektiem sniedza daudz vērtīgu atziņu, lai uzsāktu un turpinātu purvu apsaimniekošanu dabas daudzveidības saglabāšanai. Pašvaldību iedzīvotāji piedalījās semināros un sanāksmēs, uzzinot par dabas vērtībām purvos. Noticis trīs dienas ilgs pieredzes apmaiņas brauciens, apmeklējot Latvijas un Lietuvas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas. Notikusi ekspertu tikšanās Sartos (Lietuva), semināri pašvaldību speciālistiem un iedzīvotājiem Viesītes novada Elkšņos un dabas liegumā "Aizdumbles purvs", kā arī Preiļu novada Pelēcos un dabas liegumā "Pelēču ezera purvs", Sartu un Gražutes reģionālo parku teritorijā (Lietuva).

Viesītes novada domes telpās izveidota un aprīkota ar datortehniku, mēbelēm, stendu brošūrām un lielformāta fotogrāfijām vides izglītības telpa "Zaļās izglītības stūrītis".

leguvumi projektā

- Interese par mitrāju biotopu apsaimniekošanu Latvijas un Lietuvas pierobežas teritorijā
- Vērtīgas tikšanās un pārrobežu pieredzes apmaiņa
- Praktiska pieredze purvu biotopu apsaimniekošanā pašvaldību un aizsargājamo teritoriju speciālistiem
- Desmit purva apsaimniekošanas demonstrējumu teritorijas Latvijā un Lietuvā
- Zināšanas par purvu bioloģisko daudzveidību pašvaldību iedzīvotājiem
- "Zaļās izglītības stūrītis" Viesītes novada domes telpās
- Divi dabas aizsardzības plāni dabas liegumiem un seši detāli apsaimniekošanas plāni purva platībām no 0,5 līdz 5 ha
- Detāla kartēšana un izvērtējums pēc EUNIS klasifikācijas Sartu un Biržu reģionālo parku (Lietuva) izvēlētajās pilotteritorijās un ES nozīmes aizsargājamo biotopu kartēšana dabas liegumos "Pelēču ezera purvs" un "Supes purvs".
- Metodoloģija mitrāju biotopu atjaunošanas/apsaimniekošanas pasākumu efektivitātes novērtēšanai un ilgtermiņa monitoringam
- Rokasgrāmata par projekta ieviešanas pielietotajām mitrāju apsaimniekošanas metodēm

Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības projekts OPEN LANDSCAPE (Atklāta ainava) divu gadu garumā bija kopdarbības platforma Latvijas un Lietuvas zinātniekiem, pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām un atbildīgajām valsts institūcijām, kas vēlējas pievērst uzmanību projekta reģiona aizsargājamo purvu dabas vērtībām un iemācīties labāk par tiem rūpēties.

Kopējās projekta izmaksas 374 367,80 EUR

Eiropas Reģionālā attīstības fonda līdzfinansējums, 318 212,63 EUR

Projekta īstenošanas laiks: 03.04.2018. – 02.04.2020.

Projekts Nr. LLI-306 "Open Landscape" ir īstenots Interreg V-A Latvijas – Lietuvas programmas 2014.-2020.gadam ietvaros.

Projekta partneri:

Gražutes un Sartu reģionālo parku direkcija (LT)
sartaigrazute.am.lt

Sabiedriskā organizācija „Dabas mantojuma fonds” (LT) www.gpf.lt

Dabas aizsardzības pārvalde

Dabas aizsardzības pārvalde (LV)
www.daba.gov.lv

Biržu reģionālā parka direkcija (LT)
www.birzuparkas.lt

Viesītes novada pašvaldība (LV)
www.viesite.lv

Preiļu novada pašvaldība (LV)
www.preili.lv

Šis raksts ir sagatavots ar Eiropas Savienības finansiālo atbalstu. Par šī raksta saturu pilnībā atbild Preiļu novada dome, un tās nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

Interreg
Latvija-Lietuva
Eiropas Reģionālās attīstības fonds

EIROPAS SAVIENĪBA

Seko Delfi arī [Instagram profilā](#) – pievienojies, lai uzzinātu svarīgāko un interesantāko pirmais!

Publikācijas saturs vai tās jebkāda apjoma daļa ir aizsargāts autortiesību objekts Autortiesību likuma izpratnē, un tā izmantošana bez izdevēja atļaujas ir aizliegta. Vairāk lasi [šeit](#).